

INTERAKCIJA JEZIKA I DRUŠTVENOGA ŽIVOTA

Manjinski jezik i većinsko okruženje na primjeru hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj

JADRANKA GRBIĆ
 Institut za etnologiju i folkloristiku
 Zagreb, Kalja Zvonimira 17

UDK 800.6:323.11(=862)(439.1)
 Izvorni znanstveni članak
 Primljeno 20.IX.1991.

U posljednjih nekoliko desetljeća došlo je do snažnog oživljavanja etničkih pokreta u evropskim i svjetskim razmjerima. Teoretičari društvenoga razvoja smatraju da su među mnogim razlozima za oživljavanje etnosa (engl. ethnic revival) pored ostalih i ovi: proširena uloga modernih vlada, brzi poslijeratni proces industrijalizacije, nagli razvoj tehnologije komunikacija, proširivanje mogućnosti obrazovanja i stvaranje »vlastite« inteligencije, otklanjanje suvremena otudjenja čovjeka, nestajanje ideologiziranih politika, nastajanje novih država, kao i temeljne ekonomske i političke promjene u cijelome svijetu, a naročito u istočnoeuropskim državama koje teže uspostavi demokratskih društava i uvođenju tržišne ekonomije. Sve se to odnosi i na Mađarsku, državu u kojoj živi najbrojnija hrvatska nacionalna manjina u susjednim zemljama. Politička, društvena i privredna previranja na putu prema demokratizaciji imaju snažan utjecaj na život naše manjine, što ga trajno obilježavaju napori za očuvanjem i njegovanjem etničkoga identiteta.

Ovaj je rad pokušaj da se sa stanovišta jezika, kao jednog od bitnih činitelja etničkoga identiteta i jezične situacije, čija je glavna karakteristika dvojezičnost kao opća pojava u svim slojevima stanovništva hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj, identificiraju aktualni problemi čuvanja i razvijanja etničkoga identiteta, kao i njihova sveukupnoga kulturnoga identiteta. Rezultati se istraživanja nastoje, svojevrtnim etnolingvističkim pristupom smjestiti u širi društveni i kulturni kontekst.

UVOD

Življenje ljudi različita nacionalna porijekla i različita jezika na zajedničkome prostoru rađa dvojezičnost i kao individualnu i kao društvenu pojavu. Ta različitost predstavlja važno pitanje u mnogim područjima života: dva su naime naroda i dva jezika prisutna u jednoj društvenoj zajednici i dio su komunikacijskoga repertoara pojedinca i zajednice, zasnovanoga na varijaciji različitih odnosa.

U Republici Mađarskoj živi oko 90 000 Hrvata. To je najbrojnija hrvatska nacionalna manjina u susjednim zemljama, a predstavlja ostatak dijaspore hrvatskoga naroda nastale u vremenu od 15. do 18. stoljeća. Područje na kome žive Hrvati možemo označiti kao povijesnu zonu jezika u kontaktu, gdje je hrvatski jezik trajno prisutan već nekoliko stotina godina. Živeći između (barem) dva naroda, dvije kulture i dva jezika, pod teškim povijesnim i političkim prilikama, sasvim razumljivo izgleda ako netko sam sebi postavi pitanje, kao što čitamo u »Narodnom kalendaru« za 1989. godinu iz pera Lajoša Škrapića: »Čudo da se ova naša rič još čuje. Kad sam ne bi govoril po hrvatski, ne bi veroval da se krez 450 lit ni zgubil ov osamljeni, zaostavni, »sirota« jezik...« (str. 134-135).

Ovaj rad pokušava sa stanovišta jezika i jezične situacije u pripadnika hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj, u bitno promijenjenim društvenim i političkim okolnostima nastalim procesom demokratizacije društva, identificirati aktualne probleme čuvanja i razvijanja etničkoga identiteta.

Teorijski i pojmovni okviri istraživanja determinirani su samim predmetom, tzv. manjinskom problematikom i ovom su prigodom njoj i podređeni.

TEORIJSKI I POJMOVNI OKVIR ISTRAŽIVANJA.

1. *Etnički identitet*

Pod pojmom etničkoga identiteta podrazumijevamo ono tumačenje koje mu daje suvremena antropologija: povijesni proizvod specifičnih društvenih interakcija, osjećaj pripadnosti skupini i subjektivni čin razgraničenja prema drugim društvenim skupinama (Barth, 1969). Etnički identitet je subjektivna i askriptivna karaktera, i samo je arbitrarno vezan uz kulturno nasljeđe (Supek, 1988). Taj proizvoljni čin odabiranja određenih kulturnih oznaka pomoću kojih neka ljudska skupina deklarira svoje zajedništvo i utvrđuje granice prema drugim ljudskim skupinama, neprestano proistječe iz tekućih društvenih odnosa. U objektivnom se smislu može razmatrati i kao mnogodimenzionalna struktura koja se sastoji od različitih elemenata i kao individualni izraz obrazaca jedne društvene skupine, a u subjektivnom smislu kao svijest i kao osjećaj pripadnosti jednoj etničkoj skupini i kao značaj što ga ta pripadnost ima u vrijednosnoj strukturi pojedinca (Magnusson, 1989).

2. *Jezik i govor kao faktori etničkoga identiteta*

Na etničku se pripadnost društvene skupine opredjeljuju pomoću tzv. etničkih oznaka. One su brojne ali i promjenjive budući da u nekim slučajevima pojedine od njih mogu, ali i ne moraju, ući u korpus distinktivnih obilježja neke skupine. Posebne okolnosti u svakome posebnom slučaju određuju koje će od distinktivnih obilježja imati glavnu ili pak presudnu ulogu. Među distinktivnim je obilježjima i jezik. Najopćenitije ga možemo definirati kao sustav znakova koje ljudi upotrebljavaju u jezičnoj djelatnosti (Škiljan, 1980). Jezik ima društvenu ulogu, a u društvu su mu različite funkcije. Prije svega ima komunikacijsku funkciju jer je društveni vid govora kao i skup nužnih konvencija kako bi se pojedincima omogućilo primjenjivanje te sposobnosti. Nadalje, ima i tzv. manifestativnu funkciju, jer je čimbenik etničke, klasne i druge identifikacije. On je dio društvene zbilje i sadrži kriterije po kojima se ta zbilja zbiva. Jezik i govor su dva aspekta jednog fenomena – jezične djelatnosti. U odnosu na kulturu, jezik i govor su njezin produkt, njezin dio, ali i njezin uvjet jer pomoću jezika pojedinac stječe kulturu svoje skupine i identificira se s njom. Jezična autentičnost doživljavana je kroz povijest kao dio etničke autentičnosti, pa u tome smislu veza između jezika i etnosa ima dugu tradiciju. Pripadnost skupini ne manifestira se samo objektivnim etničkim, povijesnim i društveno-političkim činjenicama nego i subjektivnim osjećanjima i simboličkim vrijednostima koje za pripadnike imaju vlastiti kolektiv i njegove posebnosti, kao uostalom i njegovo ime, kao sažeto oličenje njegove jedinstvenosti. Upravo na toj razini uspostavlja se veza

s jezikom, koji dakle postaje i sredstvo i simbol zajedništva (Bugarski, 1986). Ova povezanost je relativna i povijesno promjenjiva jer proizlazi iz povijesti, tradicije i iz dinamike društvenih kontakata.

3. Jezična zajednica i materinski jezik

Jezična zajednica je skup govornika kojima međusobnu komunikaciju omogućuje činjenica što svi vladaju (bar) jednim zajedničkim idiomom i normama njegove upotrebe. Jezgru jezične zajednice čini zajednički materinski jezik (Škiljan, 1988), a materinski jezik jest jezik koji je za nekoga govornika prvo naučeno i najčešće osnovno sredstvo komunikacije (Škiljan, 1980). U situaciji kad materinski jezik »živi« kao manjinski u većinskome okruženju, obično je tretiran kao jezik niskoga statusa, a njegovi nosioci su u stalnoj opasnosti da će ga izgubiti, odnosno, zamijeniti jezikom većine koji redovno ima oznaku jezika visokoga statusa (Skutnabb – Kangas, 1980). Kad manjinski jezik počinje u višenacionalnom i višejezičnom društvu gubiti pozicije, može se govoriti i o početku gubljenja etničkoga identiteta. Kako ističu mnogi sociolingvisti, prva stepenica prema jednojezičnosti, u korist većinskoga jezika, jest dvojezičnost. Tada se govori o zamjeni jezika (engl. language shift) koja vodi stapanju u zajednicu čiji je jezik adoptiran.

4. Jezici u kontaktu. Bilingvizam

Pojam jezika u kontaktu definiramo kao dodir dvaju ili više jezičnih sustava. Bilingvizam je situacija u kojoj govornik ili grupa govornika upotrebljava naizmjenično i bez ikakve razlike s obzirom na komunikacijski kontekst, dva ili više sustava (Škiljan, 1980). Bilingvizam je i mogućnost da pojedinac ili grupa upotrebljava(ju) dva ili više jezika bilo u jednojezičnoj, bilo u višejezičnoj zajednici u skladu sa zahtjevima sredine, ali i vlastitom spoznajnom mogućnosti kako bi se mogao pozitivno identificirati s objema jezičnim skupinama (svima) ili njihovim dijelovima, i kako bi, poput izvornih govornika imao jednake životne šanse (Skutnabb – Kangas, 1980). Postoji više stupnjeva bilingvizma, a najjednostavnija bi podjela bila na: rani (ako su oba jezika usvojena prije četvrte godine života), kasni (ako je jedan od jezika usvojen nakon te dobi, npr. u školi), simetričan (ako su oba jezika govorniku jednako poznata), ili pak asimetričan (ako je jedan jezik slabije poznat).

5. Kriza identiteta

Kao sredstvo komunikacije jezik je ujedno i sredstvo društvene i političke moći jer je pitanje jezika značajno za političku organizaciju i razvoj svake zemlje. Praktički se u svim segmentima suvremene organizacije vlasti država bavi jezičnim pitanjem. Pored ovih praktičnih aspekata unutar političkih zajednica jezik je i emocionalni agens za okupljanje na etničkoj osnovi i sredstvo nacionalne integracije (Devetak, 1989). Isto tako znamo da čovjek progovara jezikom zajednice kojoj jezično, kulturno i socijalno pripada. Usvajanjem jezika i govornom vještinom on promiče bitne društvene vrijednosti svoje zajednice, ali istovremeno sebi omogućuje socijalni uspon i društvenu moć. Hoće li i koliko će pojedinac ili grupa u dvojezičnim sredinama usvojiti, njegovati i zadržati materinski jezik – jezik u kome je prvotno

socijaliziran i očuvati svoj izvorni kulturni i etnički identitet, ovisi o brojnim faktorima, tako npr. o statusu njegova jezika, statusa njega, tj. govornika samog, stavova koje je izgradio prema »drugom« jeziku (Rako, 1990). Govornici koje istražujemo žive u specifičnom bilingvalnom okruženju. Kako je jezik otvoren sustav, poznavanje, izbor i upotreba jezika jest refleksija šireg društvenog konteksta, tako da korelacija između jezika i etniciteta varira jer, pored ostalog, u mnogočemu ovisi o društvenoj i političkoj situaciji (Corrsin, 1989).

U osnovi, krizi identiteta vodi život »između« između dva jezika, dva društva, dvije kulture. Međutim, ističemo dvije situacije: a) govornici kojima dominantni jezik nije materinski često pate od osjećaja inferiornosti, jer nepoznavanje ili slabo poznavanje upravo toga jezika ima štetan utjecaj na uspjeh u školi, smanjuje šanse na tržištu rada i koči socijalnu adaptaciju, pa tako izostanak potpune komunikacije i adekvatne prilagodbe vodi predestiniranom svrstavanju u niže društvene kategorije; b) gubitak pak materinskoga jezika implicira niz negativnih faktora u cjelokupnome razvoju čovjeka kao ličnosti i društvenoga bića jer to je ujedno i gubitak mogućnosti kontaktiranja sa svojom kulturom, svojim porijeklom i napokon sa samim sobom, što opet vodi u krizu.

6. *Kultura dvojezičnosti*

Za rješavanje krize identiteta postoje, u načelu, različite opcije, a jedna, s humanističkoga stanovišta apsolutno prihvatljiva, jest kultura dvojezičnosti. Ona objema kulturama pruža mogućnost međusobnoga obogaćivanja, uklanja osjećaj ugroženosti i nestabilnosti identiteta. Kultura dvojezičnosti pretpostavlja raširenu i simetričnu dvojezičnost u obje skupine (ili raširenu višejezičnost u više njih), što bi omogućilo alternativnu upotrebu zajedničkih jezika bez dominacije bilo kojega od njih. Premda se to u praksi, međutim, veoma teško postiže, recimo da osnovni postulat ove opcije glasi: bilingvizam kao moguć, realan i nužan cilj kulture dvojezičnosti.

ISTRAŽIVANJE

Ovaj je rad dio većega istraživanja o odnosu jezika i etniciteta u kome je složenost tematike uvjetovala metodološku mnogostranost u pristupu i nužnost usporedbe informacija iz više izvora. Ovdje je naglasak na jednoj od mogućih metodoloških razina: na analizi odabranoga manjiskoga tiska: tri tjednika za protekle tri godine (1989, 1990, 1991,) i odabrana izdanja (u ovome trenutku već bivšeg Demokratskog saveza Južnih Slavena u Mađarskoj) za posljednjih petnaest godina (detaljnije vidi u popisu literature).

Središnje pitanje i problem naše manjine jest: kako u postojećim društvenim i ostalim prilikama očuvati i razvijati etnički identitet – svoju samosvijest i samosvojnost? U teorijskome dijelu ovoga rada bilo je naznačeno da veza jezika i etniciteta nije uvijek i svuda jednaka jer proizlazi iz – i ovisi o – sveukupnoj povijesti, tradiciji, društveno – političkome kontekstu, i sl., pa je, prema tome, podložna promjenama. Iz analiziranih tekstova je vidljivo da se u sadašnjem trenutku vrlo

važnim faktorom etničkoga identiteta smatra materinski jezik, pa je u skladu s tim definirana i glavna težnja: očuvati se u jeziku i jezikom. Osnovno stajalište jest da se onaj tko se identificira sa svojim materinskim jezikom, ujedno identificirao i sa svojim narodom. Međutim, odmah iza toga stava slijedi ukazivanje na sumornu jezičnu situaciju i strah da će broj onih koji će sačuvati etnički identitet u jeziku i jezikom, biti sve manji. Jezičnu situaciju, kako analiza pokazuje, obilježava rani bilingvizam, prijelaz od simetričnoga prema asimetričnome bilingvizmu, u korist većinskoga jezika, te apsolutna dominacija većinskoga jezika u svim segmentima društvenoga života. Iz toga slijedi zaključak da manifestativna funkcija materinskoga jezika prevladava nad komunikativnom, čime se i objašnjava snažna korelacija između jezika i etniciteta. Kako istraživanje uzroka takve jezične situacije nije predmet ovoga rada, zadržat ćemo se na konstataciji da je njena glavna i najtragičnija posljedica posvemašnje osiromašenje hrvatskoga jezika i njegova stagnacija u razvoju. Jezik se naime razvija upotrebom, a centar je upotrebe ograničen na obitelj, s vrlo visokim postotokom u interakciji s najužim članovima obitelji i s tendencijom progresivnog sužavanja tog njegovog – jedinog egzistencijalnog prostora. Kad se materinski jezik upotrebljava samo unutar vlastite skupine (obitelji) morat će stagnirati. On se može donekle održavati, ali ne i istinski razvijati, budući da je rezerviran za ograničeni komunikacijski krug. Time mu je onemogućeno razvijanje i proširenje njegovih tvorbenih sintaktičkih, stilskih i drugih potencijala i ne može u dovoljnoj mjeri vršiti svoju informativnu, kreativnu i estetsku funkciju. Ovdje nije riječ samo o demografskoj dimenziji toga problema, koji proistječe iz (malog) broja pripadnika manjinskoga naroda, u našem slučaju Hrvata, nego je riječ i o onoj dimenziji koja je imanentna i jeziku samome, njegovoj izražajnoj nosivosti. Hrvatski jezik u prilikama u kakvima živi ne može postići onakav razvoj kao mađarski, te je, pored ostaloga, kao negativni eho te situacije, prisutno intenzivno prevođenje pojmova s mađarskoga jezika.

Mnogi prilozi u analiziranome tisku govore o tome kako problem stagnacije osjećaju govornici sami. Evo jednoga : »Naše majke su onu dob u kupelj išle da im pijavice iscicu krvi. Da li danas velimo u Petrovom selu kupelj ali kupališće misto ove riči: fürdő? Nigda, svoj dan su bile dvi–tri ledvenice u našem selu pri mesari. Danas je u svakom stanu bar eden frižider. Zašto ne velimo misto hütogép a hladilnik? Novi pojam novo ime dobije. Zašto ga ne zovemo na našem jeziku kad se po hrvatski pominamo? Znam što je odgovor na ovo moje pitanje. Otkud bi naši ljudi znali novo nazvanje? Neka se pomalu zapeljaju nove riči u govoru. Dica se zaman uču u školi ar se malo slabo upira na domašnji jezični fundament. Poznam neke učitelje koji svidocu da je materinski jezik najbolji temelj u usvajanju književnoga hrvatskosrpskoga jezika »(Narodni kalendar, 1988, str. 201). Upravo ova posljednja rečenica vodi nas prema sljedećem problemu, a to je problem dualnosti unutar materinskoga jezika s obzirom na njegov dijalektalni i standardni oblik. Hrvati u Mađarskoj nisu naime, homogena jezična zajednica. Utvrđene su tri dijalektalne grupe: čakavska, kajkavska i štokavska, što je i razumljivo, budući da su im preci s hrvatskog etničkog i državnog teritorija doseljivali u novu domovinu iz različitih dijalektalnih prostora i u različitim razdobljima. Kako je za razvoj jezika vrlo važno područje odgoja i obrazovanja (predškolske i školske ustanove),

postavlja se pitanje efikasnosti edukacije zbog postojanja latentnog konflikta između dijalekta i standarda. Naime, s jedne strane imamo obitelj kao centar upotrebe materinskoga jezika – dijalekta, kao i restrikciju njegove upotrebe, a s druge strane odgojno – obrazovne ustanove s – u najboljem slučaju – dvojezičnim nastavnim programima koji se odvijaju na standardnome obliku i koje obilježava premali broj nastavnih sati a da bi se standard dobro naučio. Forsiranje standarda na račun dijalekta unutar spomenute dualnosti u svakom se pogledu pokazalo neproduktivnim. Događa se da se standardni oblik materinskoga jezika zapravo uči kao strani jezik. Evo zornoga primjera: »Ednoč nek stupi veliki dan. Torbicu si zameš na ramen i otpraviš se u školu...Školnikovica te pogladi pozdravi, pak pita: Hogy hivnák? (Kako se zoveš?) Prvi put ti udri u glavu da je tvoj domašnji jezik učiteljici stranjski, a tebi školski isto tako. Eden drugi zvanredni doživljaj, oš u maloj školi, kad »gospa«, druga učiteljica začme učiti »materinski jezik« a ti ga jedva razumiš. Oš edan stranjski jezik« (Narodni kalendar, 1988, str. 200).

U pokušajima rješavanja ovoga problema bilježimo dva kvalitativna pomaka za razdoblje 1989/1990., s tendencijom poboljšanja stanja u 1991. godini. Prvo, u školskoj godini 1989/1990 u zapadnim mađarskim županijama Győr–Sopron i Vas, gdje žive Gradišćanski Hrvati, ponovno je u škole uvedena nastava na gradišćansko – hrvatskom jeziku, inače dekretom ukinuta pedesetih godina, a pokrenute su i inicijative da taj jezik dobije prostor u radio i televizijskim emisijama, te da se u saveznom izdanjima poveća opseg tekstova na tome jeziku. Premda u tome veliku pomoć i podršku daju kulturne institucije Gradišćanskih Hrvata iz Austrije, teži se proširivanju komunikacijskoga prostora baš na tlu Mađarske kako bi se izbjegla eventualna izolacija toga prostora od ostalih Hrvata u Mađarskoj. Drugo, na inicijativu 'Mohačke južnoslavenske bazične biblioteke' svake se godine održavaju tzv. 'čitalački narodnosni tabori', koji predviđaju i poseban program – upoznavanje dijalekta zavičaja. Tako se dijalekt postupno ozvaničuje čime gubi status »nepravilnoga« jezika.

Upoznavanje i pravilno vrednovanje dijalekta može biti značajna stepenica na putu do standardnoga jezika, koji se, kako vidimo, često uči kao strani jezik.

Emancipacija dijalekta dotiče sljedeći faktor značajan za očuvanje i njegovanje etničkoga identiteta, a to je tradicijska kultura. Posljednjih se godina, na poticaj Demokratskog saveza Južnih Slavena (od 1990. godine transformiranog u zasebne nacionalne saveze Hrvata, Slovenaca i Srba u Mađarskoj) intenziviralo skupljanje i objavljivanje tekstova usmene književnosti kao i pokušaj njihove praktične primjene u nastavi materinskoga jezika. Stav je naime, da su usmenoknjiževni tekstovi poput pjesama, priča, uzrečica, poslovice, brojalica, brzalica, pitalica, zagonetki i slično, vrlo pogodni za jezični i ne samo jezični odgoj u obitelji i školi, jer, između ostaloga, nadoknađuju, bar djelomice, nestanak žive usmene predaje. Iščekivanjem shvaćanja da dijalekt ometa usvajanje standardnoga oblika materinskoga jezika i isticanjem njegove važnosti kao podloge za učenje standarda, stvaraju se uvjeti za ostvarivanje principa zavičajnosti u nastavi, što bi, kako interpretira manjinski tisak, jačalo duh etničkoga zajedništva.

Nadalje, njegovanje tradicijske kulture provodi se i sudjelovanjem u etničkim institucijama, bilo da se radi o aktivnome angažmanu u folklornim društvima ili u drugim vidovima djelatnosti, kakvi su u Mađarskoj npr. veoma popularni i poznati etnografski sakupljački tabori. Na njima se, pored stručnjaka etnologa, pedagoga i drugih, okuplja veliki broj entuzijasta – volontera. Ova se aktivnost tumači i kao spašavanje tradicijskoga nasljeđa, ali i kao razvijanje tzv. narodnosne svijesti. Predmeti materijalne kulture pohranjuju se u pripadajuće lokalne muzeje, a ostali se rezultati rada nastoje publicirati.

Jedan od načina kako se sačuvati u jeziku i jezikom, jest korištenje materinskoga jezika u bogoslužju. Iz naših je izvora vidljivo da je taj segment društvene zbilje trajno obilježen nedostatkom hrvatskih svećenika, odnosno svećenika koji znaju hrvatski jezik. Kako ovo pitanje zadire u temu povezanosti religije i etniciteta, a zahtijeva i detaljniju analizu vjerskoga tiska, za sad ćemo se zaustaviti na spomenutoj konstataciji.

Važnim se elementom opstanka hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj smatra se i novinstvo, kao i izdavaštvo općenito, naravno, na materinskome jeziku. Unutar brojnih novinskih priloga iskristalizirao se sljedeći stav: bez novina, knjiga, kalendara i časopisa na vlastitome jeziku, koji izražavaju stanovišta i svjetonazore ponikle u vlastitoj kulturi, svaki je narod, a manjina još više, obezglavljen. Izdavaštvo, a posebice novinstvo, moraju imati svoj lik i svoju posebnost, te na suvremen i atraktivan način predočiti svojem čitateljstvu smisao hrvatstva, hrvatske riječi, kulture i borbe za svoj identitet, kako i piše u uvodniku »Hrvatskih novina« od 16.11.1990.godine: »Dorasila je opet nova generacija, ko je hrabra, samosvisna/samopouzdana, ko je pripravna i nešto ofrovati/žrtvovati za svoje Hrvatstvo, ar vidu vridnost u tom to i dalje razviti, ča su im očuvali stari, ar kanu graditi nove stane/kuće na ti stari a donekle jur i srušeni temelji«.

Napokon, navedimo još jedan važan moment koji smo identificirali kao faktor čuvanja i razvijanja etničkoga identiteta. To je potreba za suradnjom s matičnim narodom u Hrvatskoj, te ostalim Hrvatima u dijaspori. To se prvenstveno odnosi na Hrvate u austrijskome i slovačkome dijelu Gradišća, te na rumunjske Hrvate.

Da zaključimo: na osnovi analize manjinskoga tjednog tiska za protekle tri godine i odabranih izdanja periodike dađe se zaključiti da pripadnici hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj u sadašnjem trenutku smatraju svoj materinski jezik jednim od najvažnijih faktora za čuvanje i njegovanje etničkoga identiteta, a njegov razvoj bitnim preduvjetom za očuvanje i dalje razvijanje toga identiteta.

Premda su nastava na materinskome jeziku i angažiranost u etničkim institucijama značajni za ostvarenje toga cilja, s obzirom na način na koji su do sad organizirani i s obzirom na ulogu koju imaju u životu mladih generacija, neprimjereni, za očuvanje jezičnog i etničkoga identiteta još uvijek najvažniju ulogu imaju prvenstveno atmosfera u obitelji i neformalna socijalna interakcija.

Jezik se razvija upotrebom, a da bi se upotrebljavao, mora se poznavati. Prema tome, aktualni problemi i faktori razvoja etničkoga identiteta, mogu se, barem na osnovi ove ponuđene analize, svesti na pet sljedećih točaka:

1. njegovanje dijalekta u roditeljskome domu kako bi dijete imalo solidnu podlogu za učenje standardnoga jezika u vrtiću i školi;
2. njegovanje tradicijske kulture putem učešća u etničkim i kulturnim institucijama;
3. prisutnost materinskoga jezika u bogoslužju;
4. izdavaštvo i komunikacije na materinskome jeziku;
5. suradnja s Hrvatima u matičnoj domovini i ostalim Hrvatima u dijaspori.

Identificiranje ovih osnovnih problema, potreba i težnji Hrvata u Mađarskoj, te putevi kojima kreću u njihovo rješavanje, upućuju na to, da se u ovoj našoj manjini razvija jedan osobit oblik dinamičnoga, višeslojnoga identiteta koji je još vezan uz tradiciju, ali ide i tragom današnjih ponuda, posebno u iznalaženju mogućnosti korištenja uz većinski mađarski i svoj materinski jezik, u svim, ali doista svim funkcijama života. Samo ako se bude – u sredini u kojoj žive – težilo njegovanju i razvijanju kulture dvojezičnosti, moći će se ova naša manjina slobodno razvijati i graditi svoju budućnost.

LITERATURA

Barth, Frederic: Introduction, u: ur. Frederic Barth, *Ethnic Groups and Boundaries : The Social Organization of Cultural Difference*, Little, Brown and Co. , Boston, 1969, str. 9-38.

Bugarski, Ranko: *Jezik u društvu*, Prosveta, Beograd, 1986.

Corrsin, D. Stephen: Language Use in Cultural and Political Change in Pre-1914 Warsaw. *The Slavonic and East European Review* vol. 68, (1), London, 1989 , str. 69-90.

Devetak, Silvo: *Manjine, ljudska prava, demokratija*, Oslobođenje, Sarajevo, 1989.

Magnusson, Kjell: Kulturni identitet i jezik: mladi Jugoslavije u Švedskoj, *Migracijske teme* 5, Zagreb, 1989, str. 363-377.

Rako, Andrija: prikaz knjige grupe autora: *Zweisprächigkeit und Identität*, *Migracijske teme* 1, Zagreb, 1990, str. 121-122.

Skutnabb – Kangas, Tove: Bilingvizam kao nerealan cilj u obrazovanju manjine, *Rasprave o migracijama* 68, Zagreb, 1980, str. 159-180.

Supek, Olga: Etnos u etnologiji i kulturnoj antropologiji. *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije*, Knjižnica Glasnika SED, 5, Ljubljana, 1988, str. 29-60.

Škiljan, Dubravko: *Pogled u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb, 1980.

Stavovi stanovnika Zagreba prema jeziku. *Kulturni radnik*, 5, Zagreb, 1988, str. 166-212.

Periodika

Narodne novine, Budimpešta, za period 1989-1991

Hrvatske novine, Željezno, za period 1989-1991

Narodni kalendar, Budimpešta, za godišta od 1983-1989

Hrvatski kalendar, Budimpešta, 1991

Etnografija Južnih Slavena u Mađarskoj, Budimpešta, za godišta od 1975-1991

Hrvatski glasnik, Budimpešta, za godinu 1991

THE INTERACTION OF LANGUAGE AND SOCIAL LIFE.

A minority language in a majority environment, on the example of the Croatian national minority in Hungary.

Summary

The last several decades have witnessed a strong revival of ethnic movements among national and ethnic minorities, both in European and world proportions. Theoreticians of social development consider that the reasons for ethnic revival include: the extended role of modern governments, rapid postwar industrialization, the sudden development of communications technology, greater possibilities for education and the creation of a nation's own « intelligentsia, a decrease in the modern alienation of man, the disappearance of ideological politics, some international factors and processes of social democratization. This last factor is especially important in the so – called eastern countries, which include Hungary, the country that has the most numerous Croatian national minority of all neighbouring countries. New political currents introduced a new dimension into everyday Hungarian life: a critical public reevaluation. Political, economic and social fomentation on the road towards democratization have also had a strong influence on the life of the Croatian national minority, which is marked by permanent efforts to preserve and nurture its ethnic identity.

This paper is an attempt, from the aspect of language – as one of the fundamental factors of ethnic identity, and the language situation – whose main feature is bilinguality present in general in all the social strata of the Croatian minority, to identify the current problems facing efforts to preserve and develop the ethnic identity as an overall cultural identity. The research results have through an ethnolinguistic approach been placed within a wider social and cultural context.